

Kur'an-ı Kerim'in Mekke'de nâzil olan 31. sûresi Lokmân adını taşımaktadır. Fakat bu sûrede Lokman'ın kimliğine dair bilgi bulunmadığı gibi Âd kavminden ve onlara gönderilen Hûd peygamberden bahseden diğer sûrelerde de onun adından söz edilmemektedir. Lokmân sûresinde (31/12-19) Lokman'a hikmet verildiği bildirilmekte ve oğluna hitaben iman, ibadet, ahlâk ve görgü kurallarına dair öğütleri aktarılmaktadır. Lokman'a verilen hikmetin ilim, üstün kavrama yeteneği, isabetli söz ve davranış, ilim-amel uygunluğu, din konusunda derin bilgi olduğu belirtilmektedir (a.g.e., XXI, 67; Fahrreddin er-Râzî, XXV, 145). Hikmetlerinden bir kısmı hadislerde de nakledilir (*Müsned*, II, 87). İbn Hişâm'ın rivayetine göre Süveyd b. Sâmî adlı müşrik Lokman'a nisbet edilen ve onun hikmetini, ilmini ve mesellerini ihtiva eden *Mecelletü Luqmân*'ın Kur'an'dan üstün olduğunu ileri sürmüş, Resûlullah onu dinledikten sonra Lokman'a atfen söylenenleri güzel bulmuş, fakat Kur'an'ın bunlardan daha üstün olduğunu belirtmiştir (*es-Sîre*², s. 427). Bu durum, Câhiliye Arapları'nca "Mecelletü Luqmân" denilen bir sahife-nin bilindiğini doğrulamaktadır. Vehb b. Münebbih'in, Lokman'a nisbet edilen hikmet külliyyatından on bin babı aşkın bir kısmı okuduğunu, daha güzeline kimse-nin işitmediği bu sözleri insanların hem konuşmalarında hem yazılarında kullandıklarını belirtmesi de (İbn Kuteybe, s. 25; Kurtubî, XIV, 61) bunu teyit eder.

Lokman'ın Câhiliye şiirinde efsaneleştirilmiş kişiliği başkalarına ait pek çok sözün ona nisbet edilmesine, özellikle onun kilerle Ezop'un (Aesop) sözleri arasında alâka kurulmasına sebep olmuş, Batı'da neşredilen bazı eserlerde Ezop'a atfedilenler gibi Lokman'a da çeşitli kıssa ve rivayetler mal edilmiştir.

Çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğu için Lokman Bel'am, Ahikar ve Ezop gibi tarihî şahsiyetlerle karşılaştırılmıştır. Sa'lebî ve Beyzâvî onun şecerelerini Lokmân b. Bâûr b. Nâhûr olarak verirler; benzer bir şecere, Bel'am b. Bâûrâ şeklinde Tevrat'ta Bel'am'ın künyesi olarak geçmektedir. Lokman'ın Bel'am ile aynı kişi sayılması Taberî'de de rastlanmayan, geç dönemlere ait asılsız bir iddiadır.

Lokman'ın öğütleriyle Asur kralının veziri, kâhin ve hakim Ahikar'ın vecizeleri arasında benzerlikler bulunduğu yolundaki eski bir iddia XX. yüzyılın başında R. Harris tarafından yeniden ileri sürülmüşse de bu iddia tatminkâr delillere dayan-

maz. Bununla birlikte Ahikar efsanesi Arap dünyasında biliniyor, ona ve Lokman'a nisbet edilen hikmetli sözler Yakındoğu hikmet edebiyatının ortak birikiminin bir parçasını oluştuyordu. Muhtemelen Yakındoğu'nun hikmet literatürüne ait pek çok mesel Câhiliye döneminden itibaren Arap yarımadasına girmeye başlamıştır. Nitekim Hîreli hristiyan Arap şairi Adî b. Zeyd, Ahikar'dan el-Haykâr diye bahsetmektedir. Bütün bunlar Lokman'a nisbet edilen hikmetli sözler külliyyatını arttırmış olabilir (*EI*² [Fr.], V, 817-818; *DBS*, I, 203).

Ortaçağ'lar boyunca çeşitli kıssaların kahramanı olarak dillerde dolaşan Lokman bir bakıma Araplar'ın Ezop'u haline gelmiş, Avrupa'da Ezop'la ilgili söylenenlerin büyük bir kısmı Lokman'a uyarlanmıştır. İslâmî kaynaklarda onun kalın dudaklı, geniş ayaklı, Habeşistanlı veya Nübeyli bir köle olarak takdim edilmesi de Ezop'u hatırlatmaktadır. Efendisinin kendisinden bir koyun kesip önce en iyi, sonra da en kötü iki yerini getirmesini istemesi kıssası (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXI, 67-68), diğer kölelerin efendilerinin incirinden yiyip Lokman'ı itham etmeleri gibi olaylar Ezop'un kıssasında da mevcuttur. Lokman'la ilgili olan ve Câhiliye Arapları'nca bilinmeyen bu tür kıssalar Ortaçağ'ın sonundan itibaren ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Lokman'a dair muahhar hikâyelerin birçok unsuru Ezop'un hikâyelerinden alınmadır.

Lokman diğer özellikleri yanında hekimliğin atası olarak da tanınmış, onun bütün bitkilerin özünü bildiği söylenmiş ve kendisinden dertlere şifa olacak reçeteler ve formüller nakledilmiştir. Lokman'a nisbet edilen meseller çeşitli adlarla bir araya getirilmiştir. Bunlardan biri *Emsâlü Luqmân al-Hakîm ve ba'zu âkvâli'l-'Arab*'dır ki Thomas Erpenius (Leidae 1615), bir diğeri olan *Emsâlü Luqmân el-Hakîm* ise Georg Wilhelm Freytag (Bonn 1823) tarafından Latince'ye çevrilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafaî, *et-Tahkik*, "Luqmân" md. (X, 225-226); *Müsned*, II, 87; Müslim, "İmân", 88-90; Vehb b. Münebbih, *Kitâbü't-Ticân fi mülûki Hımyer*, San'a 1347, s. 78-87; Mufaddal ed-Dabbî, *Emsâlü'l-'Arab* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1981, s. 151-163; İbn Hişâm, *es-Sîre*², s. 427; Ebû Hâtim es-Sicistânî, *el-Mu'ammerûn ve'l-veşâyâ* (nşr. Abdülmün'im Âmir), Kahire 1961, s. 4-5; Câhiz, *el-Beyân ve'l-tebyîn*, I, 126-130; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Sâvî), s. 25; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 219-223; a.mlf., *Câmi'u'l-beyân*, XXI, 67-68; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb*

(Abdülhamîd), I, 57; III, 366; Sa'lebî, *Arâ'isü'l-mecâlis*, s. 266-269; İbn Fâtik, *Muhtârü'l-hikem ve mehâsinü'l-kelim* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Beyrut 1980, s. 260-279; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl* (Abdülhamîd), I, 429-430; II, 389; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, Mısır 1914, I, 266; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, XXV, 145; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 19; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIV, 59-72; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, İstanbul 1303, II, 253; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XIII, 60-61; İbn Kesir, *el-Bidâye*, II, 123-129; Demîrî, *Hayâtü'l-hayevân*, II, 353-354; Firûzâbâdî, *Beşârîr* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmiyye), VI, 90-91; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXI, 82-84; J. Horowitz, *Koranische Untersuchungen*, Berlin-Leipzig 1926, s. 132-136; L. Pirot, "Ahikar", *DBS*, I, 203; Abdülmecid Âbidîn, *el-Emsâl fi'n-neşri'l-'Arabîyyi'l-kadim*, Kahire 1956, s. 46; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 314-320; Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 1993, II, 229-235; Cevdet İsmail Çakmakçı, "Luqmân fi'l-edebî'l-'Arabî", *ÂCİFD*, XXIII (1978), s. 367-391; a.mlf., "Luqmân Bibliyografyası", *ÂCİ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, IV, Ankara 1980, s. 295-302; D. Gutas, "Classical Arabic Wisdom Literature: Nature and Scope", *JAOS*, CI/1 (1981), s. 78; B. Heller, "Lokman", *İA*, VII, 64-67; a.mlf. - [N. A. Stillman], "Luqmân", *EI*² (Fr.), V, 817-819.

ÖMER FARUK HARMAN

□ TÜRK EDEBİYATI. Türk edebiyatında Lokman, Arap edebiyatında öne çıkan özellikleri yanında hakim / filozof kimliğinden çok hekim / tabip hüviyetinde görülmektedir. Bu sebeple Türk divan, tasavvuf ve halk edebiyatlarıyla Türk folklorunda "Lokman Hekim, Lokmân-ı hâzık, tabip Lokman, dert Lokman'ı, şifâ Lokman'ı" gibi ad ve sıfatlarla anılmış, bu özelliğini vurgulayacak kelimelerle tavsif edilmiştir. "Şifâ-yı Lokmân, devâ-yı Lokmân, yed-i Lokmân, Lokman eli, ilâc-ı Lokmân, merhem-i Lokmân, bâb-ı Lokmân, muhtâc-ı Lokmân, yara saran Lokman" bunlardan en yaygın olanlardır. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*'nin "Tertîbü'l-Enbiyâ" adlı bölümünde onu, "Gitti ol da geldi Lokmân-ı hekim / Mâhir etmiş hikmete onu hekim" beytiyle Süleyman peygamberden sonra gelen hikmet sahibi bir hekim / nebî olarak anar. Müştak Baba'nın, "Âvâz-ı bülend ile demiş Hazret-i Lokman / Hikmetle tegannî maraz-ı aşka devâdır" beytinde olduğu gibi onun hikmet sahibi oluşu tabip olmasının gereği gibi görülmüş, birçok şiirde bu iki özelliği bir arada zikredilmiştir.

Türk-İslâm edebiyat ve kültüründe Lokman'ın tabip özelliğinin öne çıkması, hakim kelimesinin halk ağzında hekime dönüşmesi ve eski dönemde felsefenin tıp dahil olmak üzere devrin belli başlı ilimlerini de içine almasıyla olmuştur (Ba-

yat, s. 4-6). Osman Şems'in, "Bu Şems gibi var ise her kanda Hudâyâ / Bîmâr-ı gam-ı aşk ona Lokman bağışla" ve Süleyman Zâtî'nin "Hikmet olur sözleri haste-dil olanlara / İllet ü emrâzına mâni-i Lokman olur" beyitlerinden onun aşk derdinin devasını bilen tabip olarak benimsendiği görülmektedir. Karacaoğlu'nun, "Şu dertli gönlümün Lokman'ı sensin"; "Derdimin Lokman'ı gel yavaş yavaş" mısraları ile Feymânî'nin, "Her doktora Lokman diye sarıldım" mısraı bu anlayışı halk şiiri içinde ortaya koyan örneklerdir. Ancak âşık bu dert yüzünden açıkça veya Şemî'nin ifadesiyle "gizli gizli bâb-ı Lokman'a düşmüş" olsa da Lokman'ın gücü sınırlıdır ve gerçek şifa Allah'tandır. Nihânî bunu, "Lokmanlar yaraya sarar dermânı / Velâkin sağaldır keremler kânı" beytiyle ifade eder.

Âşık, Lokman'a benzettiği sevgilisi için, "İnâyet et şol Lokmân'ı yetiştir / Hızır elinden şol peymânı yetiştir" diye feryat ederken Lokman-Hızır münasebetini ortaya koyar. Ancak derdin devasını bulmakta bazan o da âciz kalır: "Lokman çare bilmez dil yâresine" (Müdâmî). Bazan da aşk derdinin devası sevgilinin Lokman gibi şifa dağıtan elleri yahut gözleri olur: "Bana Lokman yeter şimdi yâr eli" (Gevherî); "O şâh-ı Lokmân'a benzer gözlerin" (Noksânî). Ölüm derdine ise Lokman da şifa bulamaz: "Cihan tasında ma'cûn-ı hayâtâ sa'y edip Lokman / Çürüttü mâye-i ömrün memâta bulmadı derman" (Ağazâde Nakşî). Lokman'ın sevgiliye benzetilmesi onun diğer özelliklerinin de ortaya konulmasına yol açar. Nitekim şairler burada hakîm oluşuna, hikmetli söz ve nasihatlerine yönelirler. Yârin sözü Lokman'ın hikmeti gibidir: "Maraz-ı aşk devâsın leb-i cânandan sor / Yürü ey hasta gönül hikmeti Lokman'dan sor" (Ulûî).

Divan şairleri bazı bakımlardan kendi sözlerini Lokman'ın hikmetlerine benzetirler. Özellikle sevgilinin güzelliği vasfedilirken, memduh övülürken bu alâka iyice öne çıkarılır. Ahmed Paşa, II. Bayezid için yazdığı "geçmiş olsun" kasidesinde padişahı överken, "Sû-i mîzâcın âlemin hikmetle islâh etmeye / Sen Hızır-dem İshâ- nefes Lokmân'a sıhhat yaraşır" beytiyle onun tabip ve hakîm oluşunun yanında Hızır-İshâ-Lokman ilişkisine de işaret etmiştir. Hakânî ise, "Ma'rîfet kadrini irfan anlar / Hikmet-i nazmımı Lokman anlar" diyerek övünür.

Lokman'ın hakîm ve tabip özelliği Eflâtun, Câlînûs (Galenos), Bukrât (Hipokrat) gibi aynı yolda şöhret yapmış diğer isim-

leri de çağrıştırmak birlikte kullanılmasına vesile olmuştur: "Gözlerin Eflâtun ellerin Lokman" (Âşık Ali İzzet); "Bir dem cehâletle kalır hiç nesneyi bilmez olur / Bir dem dalar hikmetlere Câlînûs u Lokmân olur"; "Nice bir Câlînûs u Bukrât olam Lokmân olam" (Yûnus Emre).

Felsefî ve ilmî bilgiyle düşünceyi ifade eden hikmet, Türk tasavvuf edebiyatında "ilm-i ledün", yani Allah tarafından ve yalnız Allah'ın dilediği kullara verdiği özel bilgi olarak anlaşıldığından hikmet sahibi Lokman da bir insân-ı kâmil telakki edilmiştir. Bu sebeple Hak âşığı, Yûnus gibi, "Okuyup hikmet ilmini Lokman olayım bir zaman" diyerek onun mertebesine ulaşmak ister. İlâhî hikmetler gerçek mânasıyla gönül sahipleri tarafından anlaşılabilirliğinden hikmetin kaynağı ve yolu "gönül" mânasına da gelen "dil"dir. Bu durumda Lokman, tasavvuf ve tekke şiirinde âşığın gönlünü ifade eden bir tasavvufî remiz haline gelmiş olur.

Lokman hekimin oğluna vasiyetleri, öğütleri, hikmetli sözleri, adı etrafında şekillenmiş efsaneler, onunla ilgili olarak nakledilen fıkralar Arap, Fars ve Türk edebiyatında, tasavvuf ve ahlâk kitaplarında ele alınmış, her üç edebiyatın nasihatnâme türü eserlerinde müstakil kitaplara konu olmuştur. Bunları doğrudan doğruya Pendnâme-i Lokmân adını taşıyanlarla *Atebetü'l-hakayık*'tan başlayarak *At-târ'ın* tanınmış eseri de dahil Türkçe-Farsça çeşitli pendnâmelerde mevcut nasihatlere kadar genişletmek mümkündür. Türk edebiyatında müellifi bilinmeyen *Hikâyât-ı Hazret-i Lokmân* (Manisa İl Halk Ktp., nr. 965/5), Nidâî mahlaslı Kaysûnizâde Mehmed'in *Tercüme-i Nazm-ı Lokmân Hekim'i* (Millî Ktp., nr. A 4883/4) ve Çağatayca *Sad Pend-i Sûdmend Berâ-yı Ferzend-i Hidmend* (Kazan 1308; eser Süheyl Ünver tarafından *Lokman Hekim'in Oğluna Verdiği 100 Nasihat* adıyla Türkiye Türkçesi'ne aktararak birkaç defa basılmıştır) adlı eserler bilinmektedir. *Pendnâme-i Lokmân Hekim* adını taşıyan bir diğer manzum eser, Medîne Kadısı Ahmed Râşid Efendi'nin Şeyhülislâm Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde rastladığı, Mîr İmâd hattıyla yazılmış *Pendnâme-i Lokmân Hekim Cihet-i Ferzend* adlı Farsça bir eserdeki otuz dört nasihatın her birini beşer beyit halinde tercüme edip çeşitli konulardaki bazı şiirlerini de ekleyerek neşrettiği risâledir (İstanbul 1324; beyitlerin ayrıca nesre çevrilerek aktarıldığı bu didaktik manzume ve ekler için bk. Öztürk, s. 175-232).

Tefsirler, hadis kitapları ve şerhleri, kısas-ı enbiyâ, İslâm tarihleri, tasavvuf ve ahlâk kitapları ve nasihatnâmelerde kadar çeşitli eserlerde de Lokman'la ilgili konulara yer verilmiştir (konuyla ilgili 390 adet kitap ve makalenin bibliyografik künyesi için bk. bibl. Bayat; ayrıca bk. bibl. Kalender; bibl. Ekin).

Lokman'ın öğütleri XVII. yüzyıldan itibaren Batı dünyasında da dikkatleri çekmiştir. Bu konuda yazılmış eserlerin en eski tarihli, Lokman'dan nakledilen fıkralarla Lokman'a atfedilen Arapça kelâmıkıbarları içine alan *Fabules Locmai Sapientis Et Quddam Dicta Arabum* adlı kitaptır (Leidae 1615) (tercümesi için bk. Öztürk, s. 233-262; Batı dillerinde konuyla ilgili diğer eserler için bk. bibl. Bayat).

Lokman Hekim'in tabip kimliği onun şifalı bitkiler hususunda uzman kabul edilmesini gerektirdiğinden bu alanda kaleme alınan kitaplarda, kitap adından başlayarak çeşitli hastalıklar için sunduğu reçetelere kadar pek çok konuda ismi kullanılmıştır. Ayrıca ünlü kişiler adına fâlnâme tertip etme geleneğinden Lokman Hekim de nasibini almış görünmektedir. Süheyl Ünver, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (Hazine, nr. 1703) ve I. Ahmed adına hazırlanmış olan bir fâlnâmede minyatürünün de bulunduğu bir Lokman Hekim falı tesbit etmiştir ("Türk Âleminde Hayırlı Bir Falı Olan Lokman Hekim = Eskiölüp", *Yeni Tıp Alemi*, X, nr. 115-120 [İstanbul 1961]. s. 472-476). Bu konuda Emin Cenkmî'nin *Eski Bir Aşkın Hikâyesi* (İstanbul 1941) ve Ahmet Cemil Akıncı'nın *Lokman Hekim* (İstanbul 1973) adıyla kaleme aldığı romanları vardır. *Lokman Hekim Halk Sağlığı Dergisi* ile Lokman Hekim Yayınları'nı da Türk yayın hayatında onun adını taşıyan eserler olarak zikretmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Süheyl Ünver, *Lokman Hekim*, İstanbul 1968; İlhan Yardımcı, *Sağlık Folklorumuzda Lokman Hekim*, İstanbul 1969; Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 26; Müjgan Üçer, "Halk Edebiyatımızda Lokman Hekim Üzerine", *I. Uluslararası Halk Edebiyatı Semineri*, Eskişehir 1984, s. 365-372; Mustafa Kalender, *Lokman Süresinin Eğitim Açısından Yorumu* (yüksek lisans tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yunus Ekin, *İslâm Ahlâkı Açısından Lokman Süresi'nin Tefsiri* (yüksek lisans tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Osman Öztürk, *Lokman Hekimin Oğluna Nasihatı*, İstanbul 1997; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 257; Nevin Akkaya, *Türk Halk Şiirinde Özel Adlar*, Balıkesir 1999, s. 140-141; ayrıca

bk. İndeks; Ali Haydar Bayat, *Türk Kültüründe Lokman Hekim*, İstanbul 2000; Muhsin Demirci, *Lokman Süresi ve Ahlakî Öğütler*, İstanbul 2001; Ahmet Gül, "Lokman Hekim ve Öğütleri", *Eû İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II, Kayseri 1985, s. 387-406; Dihdâ, *Luğatnâme*, XII, 17423-17426.

MUSTAFA UZUN

LOKMÂN b. HÜSEYİN

(لقمان بن حسين)

(ö. 1010/1601'den sonra)

Osmanlı tarihçi ve şehnâmecisi.

Hayatı hakkında yeterli bilgiler yoktur. Görevlerine dair kayıtlar, daha çok kendi eserlerinden ve tayinlerine dair arşiv belgelerinden tesbit edilebilmektedir. Eserlerinde künyesini Seyyid Lokmân b. Seyyid Hüseyin el-Âşûrî el-Hüseyinî el-Urmevî olarak verir. Buradan hareketle Azerbaycan'ın Urumi / Urmiye kasabasında doğduğu belirtilmektedir. Osmanlı hizmetine ne zaman, nasıl girdiği bilinmemektedir. Osmanlı hizmetinde olduğuna dair verdiği ilk bilgi Musul'a bağlı Harîr kazasında kadılık yapmasıyla ilgilidir. Harîr kadısı sıfatıyla, 970 Zilkadesinde (Temmuz 1563) Şehrîzor beylerbeyliği merkezi olmak üzere inşa edilen Gülanber Kalesi'nin temel atma töreninde hazır bulunmuş ve Beylerbeyi Muzaffer Paşa'nın isteğiyle ilk harcı kendisi atmıştır. Daha sonra İstanbul'a gelerek nişancı Feridun Ahmed Bey'e ve dolayısıyla Sokullu Mehmed Paşa'ya intisap etti, ardından şehnâmecilik görevine getirildi. Bu memuriyete tayin tarihini eserlerinin birinde 5 Şevval 976 (23 Mart 1569), bir diğerinde Muharrem 977 sonları (Temmuz 1569) olarak verir. Kendi ifadesine göre Şeyh Ebû Said vasiyetiyle, Sokullu Mehmed Paşa'nın Lüleburgaz ve İstanbul'daki medreselerinde müderrislikte bulunan Şemseddin Ahmed Karabâğî ile tanıştırılmış, Feridun Bey'in Sigetvar seferiyle ilgili eserini nazma çekerek hazırladığı ilk denemelerini ona sunmuş, bunlar ayrıca Ebüssuûd Efendi ve İdrîs-i Bitlisî'nin oğlu Ebûlfazl Mehmed Efendi gibi önde gelen âlimlerce de beğenilmiş ve eserin temize çekilip padişaha sunulması için kendisine emir gönderilmiştir. Bu emir uyarınca Sigetvar seferi ve sonrasını nazma çekmek üzere şehnâmecî tayin edilmiş, ardından II. Selim'in faaliyetlerini yazmak için onun maiyetinde görevlendirilmiştir.

Şehnâmecilik görevine 30.000 akçe zeâmet tahsis edilerek getirilen Lokman, III. Murad'ın tahta çıkmak üzere İstan-

bul'a gelişi sırasında Sokullu Mehmed Paşa'nın yanında serkâtip sıfatıyla padişahı karşılayanlar içinde yer aldı (Ramazan 982 / Aralık 1574). 29 Zilkade 982'de (12 Mart 1575) şehnâmecilik sıfatına önceki selefi Ârifî Fethullah Çelebi gibi dergâh-ı Âlî müteferrikalığını da ilâve ettirdi (BA, KK, *Ruûs*, nr. 229, s. 22). Yaptığı hizmetler karşılığında çeşitli vesilelerle geliri arttırıldı. 10 Şevval 983'te (12 Ocak 1576) oğlu Aristo'ya, kendisine Nusaybin ve Urfa'dan tahsis edilen zeâmet geliri- nin bir bölümü bırakıldı. II. Selim devrini yazdığında gelirine 1000 akçe, *Şehinşâh-nâme-i Hümâyûn* adlı eserinin ilk cildini takdim edip ikincisine başladığında ise 10.000 akçe zam yapıldı. *Tomar-ı Hümâyûn*'un bir cildini hazırlayıp minyatürlerle süslediğinde ise 10.000 akçe daha verilip Dîvân-ı Hümâyûn kâtipliğine getirildi (28 Şevval 991 / 14 Kasım 1583).

III. Mehmed'in cülûsundan sonra şehnâmecilik görevinden alındı ve şehnâmeciliğe Tâlikizâde getirildi (15 Muharrem 1004 / 20 Eylül 1595). İlgili kayıтта Lokman'ın "İlisân-ı Fârisî"de şehnâme yazmaktan ref' olunduğu", şehnâmeciliğin müstakil olarak Tâlikizâde'ye verildiği belirtilir (Afyoncu, XXI [2001], s. 287, 293). Selânikî, onun azil sebebini yeni padişahın cülûsundan beri nazım ve nesirde ihmali olmasına ve padişaha daha önce şehzadeliliği sırasında görüp incelediği parçaları takdim etmesine bağlar (*Tarih*, s. 622). Buna rağmen Lokmân'dan daha önce başlamış olduğu eseri tamamlaması istendi. Bunun üzerine Eğri seferi için orduya katılmışken İstanbul'a döndü. Ancak yaptığı çalışmalar ilgi görmedi ve kendisine kenar defterdarlığı verilerek uzaklaştırıldı. Ardından onun Mısır'a gittiğine dair kayıtlar mevcuttur. Hakkındaki son kayıt 1010 Cemâziyelâhir (Aralık 1601) tarihlidir. Hayatının bundan sonraki kısmı ve vefat tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Yirmi beş yılı aşan şehnâmeciliği sırasında minyatür ve süsleme sanatçıları ile hattatlardan oluşan bir ekip kuran ve onlarla birlikte Türk sanatının önemli eserlerine imza atan Lokman, tarihçi ve şair olarak Hoca Sâdeddin Efendi ve diğer bazı önde gelen âlimlerin takdirini kazanmıştır. Bununla beraber çağdaşı olan Âlî Mustafa Efendi, onun şehnâmecilik gibi bir görevin üstesinden gelebilecek donanımda olmadığını, şiir yönünün çok zayıf bulunduğunu, hatta şair çevrelerinde hiç rağbet görmediğini, 10.000 beyit vücuda getirdiğini söylemekle birlikte bunların

çoğunun düzensiz olduğunu, nesir olarak kaleme aldığı eserlerinin ifadelerinin "İlisân-ı ham" ile dolu bulunduğunu, Hoca Sâdeddin Efendi'nin onu takdir etmesine ise anlam veremediğini belirtir (Çerçi, III, 629-634). Buna rağmen Lokman'ın devrin hadiselerini son derece sade bir üslûpla çok defa belgeleri de kullanıp yoruma gitmeksizin aktardığı ve vekâyî'nâme tarzına uygun olarak kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

Eserleri. Lokman, hem Farsça manzum hem Türkçe mensur olarak eserler kaleme almıştır. Gerek şehnâme gerekse vekâyî'nâme türünde yazdığı eserlerinin çoğu çok değerli minyatürlerle süs-lüdüdür. Şehnâme olarak hazırladığı eserleri şunlardır: 1. *Zafernâme*. Feridun Bey'in Sigetvar seferiyle ilgili eserinin şehnâme tarzında nazma geçirilmiş şeklidir. 986 (1578) yılında tamamlanan bu eserde Şehzade Bayezid isyanının bastırılması, Malta, Sakız ve Sigetvar seferleriyle Kanûnî Sultan Süleyman'ın ölümü ve II. Selim'in cülûsu konuları yer alır. III. Murad Kütüphanesi için hazırlanan güzel bir nüshası Dublin Chester Beatty Kütüphanesi'ndedir (nr. 413). 2. *Selîm Hân-nâme*. 6 Zilhicce 988 (12 Ocak 1581) tarihinde tamamlanan eser II. Selim devri olaylarını ihtiva eder. Tam bir müsveddesi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Revan Köşkü, nr. 1537). III. Murad'a su-

Lokmân b. Hüseyin'in *Selîm Hân-nâme* adlı eserinin bir sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 3595, vr. 141*)

